

اعجاز قرآن در علم پزشکی

جلد اول : اسرار خلقت و آفرینش آدمی

مؤلف : دکتر مریم بیگلری ابهری

انتشارات: رهپویان خرد

آموزا

Amoozaa.ir

سرشناسه : بیگلری ابهری، مریم، ۱۳۵۴
عنوان و نام پدیدآور : اعجاز قرآن در علم پزشکی / مریم بیگلری ابهری
مشخصات نشر : تهران: رهبویان خرد، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری : ج.: مصور .
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۵۰۶-۷-۳
وضعیت فهرست نویسی : فیا
مندرجات : ج. ۱. اسرار خلقت و آفرینش آدمی
موضوع : پزشکی در قرآن
رده بندی کنگره : ۱۳۸۸ الف ۶ ب ۹۳ / BP۱۰۳/۵
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۱۵۸
شماره کتابشناسی ملی : ۱۶۹۶۲۰

انتشارات رهبویان خرد : ۰۹۱۲۱۹۵۸۷۱۸ - ۰۲۱۷۷۸۰۳۶۱۸
تهران . نارمک میدان ۲۱- کوی جاوید پلاک ۶ - وب سایت انتشارات

نام کتاب : اسرار خلقت و آفرینش آدمی

تالیف : دکتر مریم بیگلری ابهری

با نظارت : مهندس امیر سیاح

طراح جلد : مهندس مهدی صبوری

صفحه آرا : مهندس میلاد اصغرینیا

نوبت چاپ : اول _ ۱۵۰۰ نسخه

چاپ : هنر

قیمت : ۲۰۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۵۰۶-۷-۳

کلیه حقوق چاپ و نشر این اثر متعلق به ناشر است

آدرس مراکز نشر در تهران : ۱- انقلاب - روبروی دانشگاه تهران - کتابفروشی عصر و ایش ۶۶۹۷۱۲۵۱ ۲- نارمک - میدان نوبت - شرکت بخت عوض ، تلفن ۷۷۹۳۰۴۰۰

۳- نارمک - انتشارات رهبویان خرد، تلفن ۷۷۸۰۳۶۱۹۸ - ۰۹۱۲۱۹۵۸۷۱۸ ۴- کتابفروشی های سراسر کشور

آموزش مرجع فیلم های آموزشی متنوع با کتاب های الکترونیکی

تقدیم به آفتاب درخشان هدایت

ماه پنهان در نقاب

زلزال تر از هر چشمه و آب

عشق چهاردهم

چراغ دوازدهم

پیشوای انس و جان مهدی صاحب الزمان (عج)

و تقدیم به ریشه های درخت وجودم که در دستان عاشق و ایثارشان جوانه زدم ،

پدر و مادر عزیزم

و تقدیم به همراهِ و همرازِ مهربان ، همسر عزیزم امیر

و با تشکر از یاری دوستان عزیزم خانم فاطمه زهرا عزتی و خانم مرضیه اسدی

که در تمام مراحل تحقیق و تالیف یاریم نمودند

فهرست :

- مقدمه ۷
- «خلقت و آفرینش آدمی» ۱۳
- خلقت نخستین بشر، حضرت آدم (ع) ۱۳
- ۱_ در سوره ی طارق، آیات ۵-۷ می خوانیم: ۱۷
- ۲_ در سوره ی انسان، آیه ۲ می خوانیم: ۱۷
- ۳_ در سوره ی عبس، آیات ۱۸ و ۱۹ می خوانیم: ۱۷
- ۴_ در سوره ی تغابن آیه ۳ می خوانیم: ۱۷
- ۵_ در سوره ی مومنون آیات ۱۲-۱۴ به زیبایی بیان مراحل جنینی را می خوانیم: ۱۸
- ۱_ مرحله خاک: ۱۹
- اشاره به خاک به عنوان منشاء خلقت آدمی در قالب کلمات (تراب- طین- صلصال...) در قرآن دیده می شود..... ۱۹
- ۲_ مرحله ی آب : ۲۱
- این مرحله نیز خود به دو گونه در قرآن مطرح شده است. یکی خود (ماء) به مفهوم عام « آب » که مایه کل هستی است: ۲۱
- ۳- مرحله نطفه یا نطفه ی مخلوط (...نُطْفَةٌ اِمشاج): ۲۴

- ۴- مراحل رویانی و جنینی: ۲۵
- الف- عَلَقَه : ۲۶
- ب- پرده های جنینی: ۲۹
- ج- مُضَغَه : ۳۱
- د- مرحله ی "عظام": شکل گیری استخوان ها..... ۳۳
- ه- مرحله ی "لحم": ماهیچه ها..... ۳۴
- و- مرحله تصویر: « يُصَوِّرُكُمْ » ۳۵
- ز- مرحله آفرینش روح یا دمیدن جان در انسان: ۳۶
- ۵- مرحله تولد: ۳۷
- ۶- مرحله بلوغ: ۳۸
- ۷- مرحله کهنسالی یا پیری: ۳۹
- ۸- مرحله مرگ: ۴۱
- مسئله جنس جنین و تعیین جنسیت: ۴۲
- و اما توضیح علمی: ۴۳
- فهرست منابع و مآخذ ۴۴
- یادداشت: ۴۶

مقدمه

اهمیت علم پزشکی و راز رشد آن در بین مسلمانان :

دین مبین اسلام ضمن تاکید بر یادگیری و یاد دادن علوم توسط مسلمانان، به عنوان یک وظیفه اجتماعی و اسلامی علم پزشکی را مورد اهمیت خاصی قرار می دهد.

اسرار توجه مسلمانان به دانش و به ویژه علوم پزشکی را باید در پیام های قرآن کریم و تعلیمات اسلامی پیامبر (ص) و اهل بیت (علیهم السلام) جستجو کرد. قرآن در بیش از ۷۰۰ آیه ماده علم را بکار برده و نیز حدود ۳۰۰ آیه در زمینه علم پزشکی در قرآن مجید آمده است و بارها مسلمانان به تفکر و تعمق در پدیده های طبیعت، برای شناخت بهتر خود و خداوند متعال دعوت شده اند و هرگز از آنان خواسته نشده است که کورکورانه و بدون اندیشه از امری پیروی کنند.

در حقیقت خداوند برای قدرت خارق العاده اندیشه و اختیار که خود در آدمی نهاده است، ارزش خاصی قائل شده و علم را وسیله ی پرورش و تمرین قوای فکری بشریت قرار داده است.

در گام های نخستین، تدبر و تعمق در هستی وسیله ای است برای پی بردن به وجود پدید آورنده ی آگاه و توانای آن و در گام های بعدی خدا دست بشر را

گرفته و قدم به قدم او را با تصرف بر وجود خویش و بر هستی، به سمت خود پیش می برد.

در بعضی آیات، به تفکر و دقت در منشأ پیدایش انسان و مراحل خلقت او توصیه شده است؛

- فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ: طارِق (۵) پس انسان بنگرد که از چه چیزی آفریده شده است.

▪ اَنَا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اِمْشَاجٍ: انسان (۲) بدرستی که ما انسان را از آب نطفه مختلط آفریدیم.

در آیاتی نیز انسان به تفکر در ساختمان وجودی حیوانات دعوت می شود:

▪ اَفَلَا يَنْظُرُونَ اِلَى الْاِبْلِ كَيْفَ خُلِقَتْ: غاشیه (۱۷) آیا به شتر نمی نگرند که چگونه آفریده شده است.

پیداست که روی سخن ابتدا با اعراب بوده است چون آنان بیش از هر چیز با شتر سروکار داشته اند. از این گذشته، برای اثبات وجود خالقی آگاه و مقتدر، می باید حیوانی مطرح شود که ممتاز و عجیب بوده است تا بتوان با دقت در جنبه های متحیر خلقت آن، سریعتر و مستدل تر به اثبات پدید آورنده قادر و عالم آن رسید. ویژگی هایی در شتر هست که آن را ممتاز می کند:

۱_ حیوانی است که هم گوشت و شیرش مفید است و هم برای سواری و باربری مورد بهره برداری قرار می گیرد.

۲_ حیوانی اهلی است که از سایرین مقاوم تر و نیرومندتر است.

۳_ می تواند روزهای متوالی را بدون آب و غذا تحمل و سپری کند.

۴_ از راه های دشوار و صعب العبور براحتی می گذرد(و به کشتی بیابان ها درند اعراب و معروف بوده است)

۵_ هر گونه غذایی و حتی خار و خاشاک را هم می خورد.
و البته لازم به توضیح نیست که منظور از «ینظرون» نگاه عادی نیست بلکه نظری توأم با تفکر و اندیشه و دقت است.

و در بسیاری از آیات نیز، وادار می شود تا حتی به آنچه که می خورد، چگونگی ایجاد و تکامل و خواص مفید آن، بیاندهد و در کمترین نعمت ها و خوراکیها، آثار مهر و دانش خالق یکتا را جستجو کرده و بیابد؛

▪ **فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانَ إِلَىٰ طَعَامِهِ: (عبس ۲۴)** پس انسان به غذای خویش بنگرد
(و تفکر کند)

نزدیکترین اشیاء خارجی به انسان، غذای اوست که با تغییراتی جزو بدن او می شود و اگر این غذای ساده به بدن نرسد انسان به زودی نابود می شود. اینجا هم

روشن است که منظور از نگاه کردن "تماشای ظاهری نیست بلکه این نگاه هم باید همراه با تعقل باشد."

(اینکه طعام از چه راهی بدست آمده، راه بدست آوردن آن حلال است یا حرام، خود طعام حلال است یا حرام، و اینکه یک غذای ساده که به ظاهر ناچیز به نظر می رسد، چقدر خواص سازنده برای رشد جسمی و فکری انسان دارد)

پس از فراخوانی مسلمین به تفکر و آموختن دانش های گوناگون در قرآن، رهبران بزرگ دین نیز همواره متذکر اهمیت این موضوع بوده و هستند چنانکه حضرت علی (ع) فرمودند: «حکمت را هر کجا که باشد فراگیر. گاهی حکمت در سینه منافق است و بی تابی می کند تا بیرون آمده و با همه دانش در سینه ی مومن آرام گیرد»

و علم پزشکی و طب نیز از این قاعده مستثنی نبوده و از آنجا که سلامت جسمی و روانی بشر برای سعادت معنوی او ضروری می باشد، هرگز در دین کامل اسلام، از این مهم غفلت نشده است و ضمن تشویق مسلمین به فراگیری علوم پزشکی، به اطبا سایر ادیان نیز توسط حضرت محمد(ص) و حضرت علی(ع)، اجازه طبابت داده می شد.

مطلب جالب دیگر این است که نظارت بر صحت عملکرد پزشکان، از وظایف حاکم اسلامی بوده است،

حضرت علی (ع) فرمودند: «بر امام لازم است که عالمان تبه کار و پزشکان ناآگاه را به زندان افکنند» (تهذیب الاحکام-ج ۶-حدیث ۸۷۸) و خود پزشک نیز، می باید متعهد، امانت دار و ماهر و آگاه باشد.

حضرت علی(ع) فرمودند: «هر کس طبابت پیشه کند، باید از خدا پروا بدارد و خیر خواهی و جدیت به خرج دهد»

پیامبر گرامی اسلام (ص) نیز خطاب به شمردل طبیب فرمودند: «هیچ کس را درمان مکن مگر آنکه بیماری او را بشناسی» (الاصابه-ج ۳-ص ۲۸۹)

«خلقت و آفرینش آدمی»

خلقت نخستین بشر، حضرت آدم (ع)

خلقت انسان و در آغاز، خلقت آدم(ع) موضوع مهمی است که به ظرافت و زیبایی فراوانی در قرآن کریم و تعالیم پیامبر(ص) و ائمه معصومین علیهم السلام، بارها به آن اشاره شده است و زیبایی موضوع زمانی آشکارتر می گردد که حدود ۱۵ قرن پیش مطالبی بیان شده است که اکنون تنها بخشی از آنها از نظر علمی، کشف و تفسیر شده و هنوز حکمت ها و رموز ناگشوده بسیاری، باقی مانده است.

▪ حضرت علی(ع)، در بخشی از خطبه اول نهج البلاغه به کیفیت آفرینش آدمی و اخلاط چهارگانه و روح و ... پرداخته و فرموده است:

▪ « **ثُمَّ جَمَعَ سُبْحَانَهُ مِنْ حَزَنِ الْأَرْضِ وَ سَهْلِيهَا وَ عَزِيهَا وَ سَبَّيْهَا تُرْبَةً سَنَّا بِهَا الْمَاءِ حَتَّى حَلَّصَتْ وَ لَاطَهَا بِالْبَلَّةِ حَتَّى لَزَبَتْ، فَحَيَّلَ مِنْهَا صُورَةَ ذَاتِ أَحْنَاءٍ وَ وُضُوءٍ وَ أَعْضَاءٍ وَ فُضُوءٍ أَحْمَدَهَا حَتَّى اسْتَمَسَّتْ وَ أَصْلَدَهَا حَتَّى صَلَّصَتْ لِيَوْقَتٍ مَعْدُودٍ وَ أَمَدٍ مَعْلُومٍ، ثُمَّ نَفَخَ فِيهَا مِنْ رُوحِهِ فَمَثَلَتْ إِنْسَانًا ذَا أَذْهَانٍ يُحِبُّلَهَا وَ فِكْرٍ تَنْتَصِرُفُ بِهَا وَ جَوَارِحَ يَخْتَدِمُهَا وَ أَدْوَاتٍ يُقَلِّبُهَا وَ مَعْرِفَةٍ يَفْرُقُ بِهَا بَيْنَ الْحَقِّ وَ الْبَاطِلِ وَ الْأَذْوَاقِ وَ الْمَشَامِّ وَ الْأَلْوَانِ وَ الْأَجْنَاسِ مَعْجُونًا بَطِينَهُ الْأَلْوَانِ الْمُخْتَلِفَةِ وَ**

الأشباهِ الموءتلفهِ وَ الأضرارِ المتعادیهِ وَ الأخلاطِ المتباینهِ مِنَ الحَرِّ وَ البَرْدِ وَ الْبَلَّةِ وَ الْجُمُودِ»

« سپس خداوند بزرگ، خاکی از قسمت های گوناگون زمین، از قسمت های سخت و نرم، شور و شیرین، گرد آورد، آب بر آن افزود، گلی خالص و آماده شد و با افزودن رطوبت چسبناک گردید، که از آن، اندامی شایسته و عضوهایی جدا و به یکدیگر پیوسته آفرید آن را خشکانید تا محکم شد، خشکاندن را ادامه داد تا سخت شد و تا زمانی معین و سرانجامی مشخص، اندام انسان کامل شد، آن گاه از روحی که آفرید در آن دمید تا به صورت انسانی زنده در آمد دارای نیروی اندیشه که وی را به تلاش اندازد و دارای افکاری که در دیگر موجودات تصرف نماید.

به انسان اعضا و جوارحی بخشید که در خدمت او باشند و ابزاری عطا نمود که آنها را در زندگی به کار گیرد.

قدرت تشخیص به او داد تا حق و باطل را بشناسد و حواس چشایی و بویایی و وسیله ی تشخیص رنگ ها و اجناس مختلف را در اختیار او قرار داد.

انسان را مخلوطی از رنگ های گوناگون و چیزهایی همانند و سازگار و نیروهایی متضاد و مزاج های گوناگون، گرمی، سردی، تری و خشکی قرار داد « در آغاز عبارت آمده که خداوند سبحان از قسمت های مختلف زمین مقداری خاک جمع فرمود، این در واقع از یک سو اشاره به آفرینش انسان از خاک است

و از سوی دیگر این که آن خاک ترکیبی از تمام بخش های مختلف روی زمین بود، تا استعدادهای گوناگون و تنوع و تفاوتی را که مورد نیاز یک جامعه بشری کامل بوده است، در برداشته باشد.

بعد اشاره به آب فرموده، در واقع آب نقش ترکیب کننده و صاف و هموار نمودن اجزای پراکنده را به عهده داشته است. و سپس فرمود: «خداوند از آن، صورتی آفرید که دارای خمیدگی ها و پیوندها و اعضاها و گسستگی ها(مفاصل) بود»

در واقع کلمه «احناء: جمع جنو» اشاره به خمیدگی های مختلف بدن دارد مثل خمیدگی دنده ها و ....، که این صورت عملاً قدرت انجام کارهای مختلف را برای بدن فراهم می سازد. اگر بدن یک شکل هندسی خاص بود، هرگز این انعطاف و تنوع عملکردی را نمی داشت.

و در عبارت «اعضاء و فصول» اشاره به پیوستگی ها و جدایی ها (مثل مفاصل) شده است که این امر، لازمه ی توانایی حرکتی است یعنی اگر دست یا پا کاملاً یکپارچه بود شاید دو یا سه حرکت بیشتر برای آدمی میسر نمی شد ولی خداوند با قسمت بندی اندامها به اعضای جزیی و مفاصل متعدد توانایی کارهای بسیار ظریف را نیاز به انسان عطا فرموده است.

و در پایان با سفت و محکم و خشک شدن گل اولیه، جسم آدم(ع) کاملاً ساخته شد و این حالت تا مدتی، ادامه داشت «لِوَقْتِ مَعْدُودٍ وَ اَجَلٍ مَّعْلُومٍ»

▪ از امام باقر (ع) نقل شده است که این حال، ۴۰ سال طول کشید و جسد آدم بدون جان در گوشه ای افتاده بود و فرشتگان از کنار آن

گذشته و می پرسیدند که به چه منظوری آفریده شده است. شاید این مرحله ی زمانی- به نظر بعضی محققان- برای امتحان ملائکه و یا تعلیم مردم به ترک عجله در کارها و تأنی در زندگی بوده باشد. و پس از این مدت، مرحله ی نفع روح فرا رسید و آدم را به قوای ذهنی و فکری متنوع مثل ادراک، حفظ، خیال، و ... مجهز نمود تا بتواند در مراحل مختلف زندگی، راه خود را پیدا نماید.

و نهایتاً قوای تشخیص برای معرفت حق و باطل و حواس گوناگون برای درک جهان پیرامون به آدم(ع) عطا شد. و اشاره به اخلاط مختلف و متضاد آدمی که در کنار هم به تعادل رسیده اند و هم با یکدیگر و هم به تنهایی برای حیات آدمی لازمند.

خداوند متعال نیز در قرآن، چندین بار به طور مستقیم و غیر مستقیم، به مراحل خلقت آدمی حتی مراحل جنینی و مراحل رشد و در بعضی آیات تا پیری و مرگ اشاره نموده است که پس از ۱۵ قرن، دانشمندان به مفاهیم برخی از این اشارات پی برده اند و این اعجاز بی نظیر قرآن را در همه علوم، بیش از پیش بر دانشمندان همه ی ادیان آشکار می نماید.^۱

۱- البته توضیح این مطلب لازم است که قرآن به هیچ وجه کتاب علوم یا تاریخ یا ... نیست بلکه تنها کتاب هدایت الهی است که برای نهیب زدن به نفس خفته بشریت، با بیان نکات علمی و تاریخی و ... او را به تعمق و تفکر در خلقت و در نتیجه شناخت بیشتر خود و خالق خود وامی دارد.

۱_ در سوره ی طارق، آیات ۵-۷ می خوانیم:

▪ **فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانَ مِمَّ خُلِقَ. خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ. يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ.**

پس انسان بنگرد که از چه چیز آفریده شده است. از آبی جهنده که از بین پشت و استخوانهای سفید(یا سینه) خارج می شود.

۲_ در سوره ی انسان، آیه ۲ می خوانیم:

▪ **إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ إِمَّشَاجٍ ...**

همانا ما انسان را از نطفه ای مخلوط آفریدیم ...

۳_ در سوره ی عبس، آیات ۱۸ و ۱۹ می خوانیم:

▪ **مِنْ أَيْ شَيْءٍ خَلَقَهُ. مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ...**

او را از چه چیز آفریده است. از نطفه ای نا چیز آفرید و سپس اندازه گیری کرد و نیکو ساخت.

۴_ در سوره ی تغابن آیه ۳ می خوانیم:

▪ **« وَ صَوَّرَكُمُ فَاَحْسَنَ صُوْرَكُمُ: »** شما را (در عالم جنین) تصویر کرد،

تصویری زیبا و دلپذیر»

۵_ در سوره ی مومنون آیات ۱۲-۱۴ به زیبایی بیان مراحل جنینی را می خوانیم:

▪ « لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ. ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً وَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ. »

« ما انسان ها را از عصاره ای از گل آفریدیم سپس او را نطفه ای در قرارگاه مطمئن قرار دادیم سپس نطفه را به صورت علقه (خون بسته) و علقه را به صورت مضغه (شبهه به گوشت جویده) و مضغه را به صورت استخوان هایی در آوردیم و روی استخوان را با گوشت پوشاندیم از آن پس او را آفرینش تازه ای بخشیدیم، بزرگ و پر برکت است خدا که بهترین خلق کننده است.»

جالب اینجاست که مدت کوتاهی است، علم پزشکی و جنین شناسی قادر به شناختن کلیه مراحل رشد جنین از لحظه لقاح تا تولد شده است که در واقع با پیشرفت تجهیزات تشخیص مثل اولترا سوند و میکروسکوپ های الکترونی بسیار قوی مقدور گشته در حالیکه ۱۵ قرن پیش به زیبایی در قرآن بیان شده و چه بسا تعبیر کاملتری در این آیات نهفته باشد که سال ها بعد، کشف و درک شود. آیات در مورد خلقت انسان و حتی مراحل جنینی متعدّدند و برای اثبات اعجاز علمی آنها، به تفصیل، به بیان آیات و توضیح و توجیه علمی آنها می پردازیم.

طبق آنچه از آیات الهی استنباط می شود، می توان زندگی دنیایی بشر را، از خلقت تا مرگ به این گونه مرحله بندی کرد؛^۱

۱- مرحله خاک:

اشاره به خاک به عنوان منشاء خلقت آدمی در قالب کلمات (تراب- طین- صلصال....) در قرآن دیده می شود.

▪ « هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا ... » انعام-آیه ۲

او کسی است که شما را از گِل آفرید، سپس عمری مقرر داشت.

▪ « وَ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ. » حجر-آیه ۲۶

و انسان (آدم) را از گِل خشک بازمانده از لجنی بد بو آفریده ایم.

▪ « الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَ بَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ. » سجده-آیه ۷

کسی است که هر چه آفرید نیکو آفرید و آفرینش انسان را از گِل آغاز کرد.

▪ « وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ... » فاطر-آیه ۱۱

و خداوند شما را از خاک آفرید و سپس از نطفه ....

▪ « ... إنا خلقناهم من طينٍ لازبٍ » صافات-آیه ۱۱

---

۱ - که تقریباً منطبق بر مرحله بندی است که خود قرآن ارائه می دهد

.... بدرستی که ما ایشان را از گلی چسبنده آفریده ایم

▪ « وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ » روم- آیه ۲۰

و از جمله آیات او این است که شما را از خاک آفرید و سپس که انسان شدید (در زمین) پراکنده گشتید.

▪ « خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ » الرحمن- آیه ۱۴

انسان را از گل خشک، همچون سفال، آفرید.

▪ « هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ... » غافر- آیه ۶۷

که البته در این آیه به طور اجمال، تمام مراحل زندگی این دنیای آدمی بیان شده که در جای خود متذکر می شویم.

خاک در واقع آغاز آفرینش انسان یعنی حضرت آدم(ع) بوده است که در احادیث و روایات زیادی از جمله بخشی از خطبه اول نهج البلاغه که شرح آن گذشت، به آن اشاره شده است.

اولین مرحله خلقت تمام آدمیان، صرفنظر از تاریخ و ترتیب زیستن آنان، خلقت پدر بشر، یعنی آدم (ع) بوده است و آنها صراحتاً بیان شد که از چکیده ای از گل (سُلَالَةٌ مِنْ طِينٍ) و یا آمیخته ای از آب و گل که خشک شده (صَلْصَالٍ) و ... بوده است.

از سویی دیگر می توان اینطور به موضوع پرداخت، که خاک منشاء تمام خلقت است چرا که می دانیم تمام موجودات مواد مورد نیاز خود را از گیاهان و گیاهان نیز مواد آلی اولیه برای ساخت این ترکیبات را مستقیماً از خاک دریافت می کنند و به کمک آب و نور خورشید قادر به ساخت مواد مورد نیاز خود و طبیعت می شوند. بنابراین خاک یکی از سر منشاءهای حیات به حساب می آید و شاید خداوند آدم(ع) را به این خاطر از خاک آفرید که به نوعی از چکیده ی کامل حیات، در وجود او هم، قرار دهد تا وجود کامل انسان، در وجودیت و ترکیبات مادی خود، نقصی نسبت به سایر آفریده های خداوند نداشته باشد.

۲- مرحله ی آب :

این مرحله نیز خود به دو گونه در قران مطرح شده است. یکی خود (ماء) به مفهوم عام « آب » که مایه کل هستی است؛

▪ « ... وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ... » انبیاء - آیه ۳۰

و همه چیز را از آب، زنده کردیم.

▪ « وَ هُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَ كَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا . »

فرقان - آیه ۵۴

او کسی است که از آب، انسانی را آفرید، سپس او را نسب و سبب قرار داد و پروردگار تو همواره توانا بوده است.

در قدم بعدی، این آب با ورود به بدن حیوانات و از جمله انسان، دستخوش فرآیندهایی پیچیده می شود و مواد زیادی در بدن تولید می کند و واسطه تولید ترکیبات مختلفی می شود که یکی از مواد، همان مایعی است که در غدد جنسی نر ساخته و از بدن او خارج می شود و سلول جنسی و تمام اطلاعات حیاتی و ژنتیکی را از طرف پدر، انتقال می دهد. این ماده یا مایع در قرآن به «**ماءِ مَهِینٍ**» یا «**دَافِقٍ**» تعبیر شده است؛

▪ «**أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَّهِینٍ**» مرسلات - آیه ۲۰

آیا شما را از آبی بی مقدار (بی ارزش) نیافریده ایم؟

▪ «**ثُمَّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ أَرْسَالَءَ مِنْ مَّاءٍ مَهِینٍ**» سجده - آیه ۸

سپس نسل او را از چکیده ی آب بی مقدار پدید آورد. ۱

مرحله ای از خلقت که در قرآن، به عنوان ماء مهین یا ماء دافق بیان شده،

در واقع می توان به عنوان بخشی از مرحله ماء به حساب آورد. در خلقت

۱- در آیه ۷ همین سوره دیدیم که ابتدا خلقت نخستین انسان از خاک بوده و سپس ادامه ی نسل

او، به واسطه همین ماء مهین مقدر شده است (آیه ۸)

آدم(ع) خاک و آب مستقیماً مراحل خلقت را تشکیل دادند و در خلقت فرزندان آدم، خاک مواد لازم بدن را فراهم کرده و با مهیا کردن ملزومات تولید « ماء مهین» یا همان منی، مقدمه مرحله بعدی شده که باز هم به نوعی آب می باشد. پس خاک و آب همیشه دو مرحله نخست خلقت آدمی می باشند و چه زیباست که این ترتیب و مرحله هم در آفرینش حضرت آدم(ع) وجود داشته و هم خداوند آن را در تمام نسل ها و فرزندان آن حضرت، به صورت یک قانون پیوسته، پشت به پشت، جاری کرده است.

خود عبارت (منی) هم در قرآن مستقیماً به کار رفته است؛

▪ « اَلَمْ يَكُ نُطْفَهً مِّنْ مَّنِيْ يُمْنِيْ » «قیامت- آیه ۳۷»

آیا نطفه ای از منی که (در رحم) ریخته شده بود، نبود؟

در سوره ی طارق، آیه ۷ (که قبلاً بیان شد) اشاره شده که این مایع، از بین پشت (صُلْب) و (تُرَائِب) خارج می شود. در ترجمه ها و تفاسیر ترائب به استخوانهای سینه یا استخوانهای سفید(المیزان) ترجمه شده است و شاید در آن هنگام هیچ کس نمی دانست که سلول های جنسی و مایه ی منی کجا تولید می شود اما امروزه می دانیم که منی در غددی متعدد، در دستگاه تناسلی نر، مرحله به مرحله ساخته و کاملتر می شود و نهایتاً از عضو خارجی، خارج می شود و این غدد در میان لگن (استخوان پهن و بزرگ لگن) قرار گرفته و

محافظت می شوند و غدد تناسلی ماده هم در لگن قرار دارند و لگن میانه بدن است یعنی در سطح پشتی یا جلویی نیست بلکه ما بین آنهاست (بین الصلب و الترائب)

۳- مرحله نطفه یا نطفه ی مخلوط (... نطفه امشاج):

▪ « خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ ... » نحل - آیه

انسان را از نطفه ای آفریده است.

▪ « أَوَّلَمْ يَرِ الْإِنْسَانَ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ ... » یس - آیه ۷۷

آیا انسان ندیده است (نیاندیشیده است) که ما او را از نطفه ای آفریدیم.

▪ « أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيِّ يَمَنِ ... » قیامت - آیه ۳۷

آیا نطفه ای از منی که (در رحم) ریخته شده بود، نبود؟

نطفه همان تخم است یعنی حاصل لقاح، حاصل ترکیب و اختلاط سلول های جنسی نر (اسپرم) و ماده (تخمک) که منشاء تشکیل رویان و سپس جنین و نهایتاً نوزاد در انسان است. عبارت امشاج به زیبایی همین مفهوم اختلاط را نشان می دهد (آنهم در زمانی که کسی به هیچ عنوان از وجود سلول های جنسی نر و ماده و روند ترکیب و تکاملشان درک و اطلاعی نداشت)

البته در کتاب گزیده تفسیر نمونه، جلد ۵، صفحه ی ۳۵۳، مختلط بودن را، آمیخته شدن تمام ترکیبات سازنده ی نطفه (از جمله سلول های جنسی و مواد مغذی و سایر ترکیبات) تعبیر کرده و این تعبیر را جامعتر می داند.

جالب است به تصویر روبرو، که در واقع نطفه یا نطفه امشاج یا همان تخم حاصل لقاح را نشان می دهد توجه فرمایید.

دقت کنید که پیش هسته های موجود در

تخم، یکی از سلول پدری و دیگری از سلول مادری منشاء گرفته اند که در کنار هم قرار گرفته اند و سپس با هم آمیخته و هر کدام نیمی از ژن ها، اطلاعات و کروموزوم های موجود جدید نسل بعد را تشکیل می دهند.

۴- مراحل رویانی و جنینی :

این مرحله حیاتی ترین مراحل تکامل موجود زنده است که بسیار دقیق و حساس است و کوچکترین تأخیر یا اشتباه در هر مرحله، می تواند نقصی جدی و حتی مرگبار در جنین و موجود حاصله ایجاد نماید.

طبق آیات قرآن، مرحل جنینی را می توان به ترتیب زیر تقسیم بندی کرد که به زیبایی با کشفیات امروزی علم جنین شناسی قابل تطبیق و توضیح است.

الف - عَلَقَه : معنی کلمه علقه (خون بسته شده) است. در لغت به معنای

چیزی که به چیز دیگر آویزان باشد، نیز بیان شده است.

▪ « **ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً ...** » ۱ - مومنون - ابتدای آیه ۱۴

سپس نطفه را به خون بسته شده، تبدیل کردیم (خون بسته شده را از نطفه خلق کردیم)....

▪ « **... فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ...** » ۲ - حج - قسمتی از

آیه ۵

پس بدرستی که ما شما را از خاک آفریدیم سپس از نطفه سپس از خون بسته شده ...

▪ « **... هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ...** » غافر - قسمتی

از آیه ۶۸

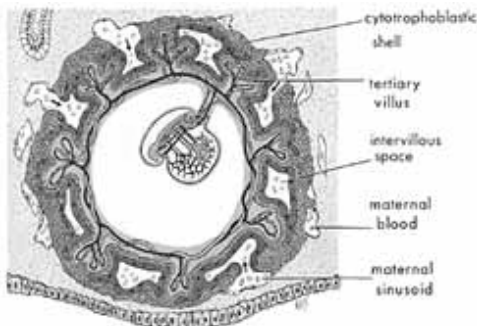
او کسی است که شما را از خاک آفرید سپس از نطفه سپس از خون بسته شده ...

(و ادامه آیه اشاره به مراحل زندگی جسمی و دنیایی انسان دارد)

▪ « تَمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَى » قیامت - آیه ۳۸

سپس خون بسته ای بود سپس آفرینشی کرد و سروسامان داد (مرحله به مرحله شکل داد و کامل کرد)

۱- البته تمام مراحل جنینی که مورد بحث ماست در این آیه آمده است که به ترتیب در جای خود ذکر می کنیم.

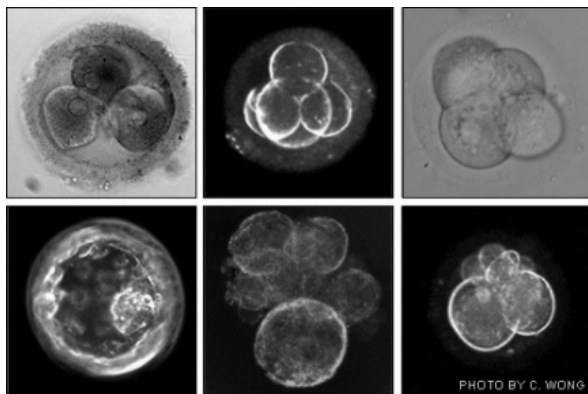

۲- در این آیه نیز مراحل جنینی و زندگی دنیایی آمده است که بعداً توضیح خواهیم داد.

« خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ » علق - آیه ۲

انسان را (از نطفه و سپس) از خونِ بسته آفریده است.

خون بسته شده یا «علقه» در واقع حاصل تقسیم نطفه است یعنی سلول

تخم (حاصل لقاح یا ترکیب سلول جنسی نر و ماده) بعد از چند تقسیم سلولی، مراحل و شکل های مختلفی از

نظر تعداد سلول ها پیدا می کند و در حین تقسیم، حرکت کرده و به سمت رحم می رود .

در واقع در روز سوم ، پس از لقاح، توده سلولی شبیه به توت به نام "مورولا" حاصل شده که آماده ورود به رحم است. این توده دارای ۱۶-۱۲ سلول می باشد.

در روز ششم، موادی از مورولا آزاد می شوند؛ احتمالاً یک سری آنزیم های پروتئولیتیک یعنی حل کننده پروتئین هستند که سبب نفوذ این توده سلولی به دیواره رحم مادر می شوند و این نفوذ و رخنه آرام آرام کامل می شود و حفره ای به نام "بلاستوسل" تولید می کند (در این مرحله تخم به بلاستوسیت تبدیل شده است) و کامل شدن این مرحله، در واقع همان "لانه گزینی" است.

به این ترتیب توده حاصله به رحم می چسبد و از آنجا تغذیه اش را شروع می کند. دور تا دور آن به تدریج پوشش هایی تشکیل می شوند که مانند کیسه ای از آن محافظت می کنند و ساک حاملگی را تشکیل می دهند.

رشته ای ارتباطی بین این توده سلولی و ساک حاملگی و سایر قسمتها (مثل کیسه زرده که کیسه تغذیه ای است) تشکیل می شود که اساس تشکیل بند ناف در آینده است.

به مرور، با وجود این رشته، رویان حالتی پیدا می کند که گویی به قسمتی از رحم آویزان است.

تمام مراحل مذکور، علقه به حساب می آیند.

ب- پرده های جنینی: تشکیل این پرده ها را در واقع از مراحل رشد جنین به حساب نمی آوریم اما برای رشد جنین و ایجاد فضای مناسب برای یک حاملگی طبیعی و کامل و سالم، کاملاً ضروری است و هر گونه نقصی در تکامل این پرده ها سبب سقط یا کاهش رشد جنین خواهد بود.

در سوره ی زمر، آیه ۶، می خوانیم:

▪ «... يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ...»

.... شما را در شکم های مادرانتان، آفرینشی پس از آفرینش (اشاره به مراحل تکاملی)، در میان تاریکی های سه گانه می آفریند.

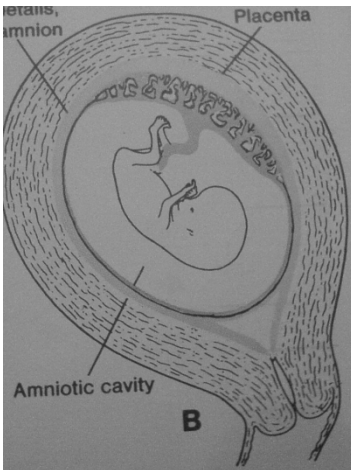
در گزیده تفسیر نمونه، جلد ۴، صفحه ۲۱۱، از ظلمت های سه گانه به ظلمت های شکم مادر، ظلمت رحم و کیسه ی جنینی تعبیر شده است؛

▪ سید الشهداء، امام حسین (ع) نیز در دعای معروف «**عرفه**» در ضمن

برشمردن نعمت های الهی، می فرمایند:

« آغاز آفرینش مرا از قطرات ناچیز منی قرار دادی، سپس مرا در ظلمت های سه گانه، در میان گوشت و پوست و خون ساکن نمودی، آفرینش مرا آشکار ساختی و در آن مخفی گاه به قطورات خلقتم ادامه دادی و ... »

جالب اینجاست که وقتی کتب جنین شناسی را مطالعه می کنیم، که همگی در قرن ۲۰، آنهم اواخر قرن بیستم، نگاشته شده اند، می بینیم که فضای داخل رحم و موقعیت جنین دقیقا به همین شکل است.

یعنی جنین داخل کیسه ای قرار دارد و این کیسه سه لایه دارد که یک لایه ارتباطی با رحم است، یک لایه بین جنین و این لایه قرار داد و یک لایه دقیقا روی جنین است (که البته به شکل مایع است)

در شکل ، کاملا تاریکی های سه گانه، البته با نام علمی و ماهیت واقعی شان که چند دهه پیش نیست که آشکار شده است، قابل مشاهده

هستند. حقیقتی که قرآن ۱۵ قرن پیش بیان داشته و نیز مولای عالم و عارفمان، حضرت سید الشهدا(ع)، حدود ۱۴ قرن پیش با آگاهی کامل، به آن اشاره فرموده است.

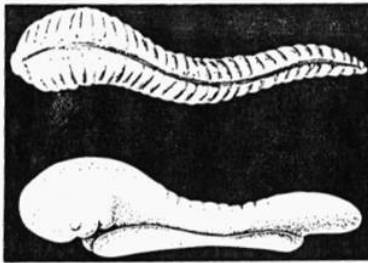
ج- مُضغَه : «... فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً ...» مومنون- قسمتی از آیه ۱۴

پس آفریدیم از علقه، مضغه را (یعنی علقه را به مضغه تبدیل کردیم)

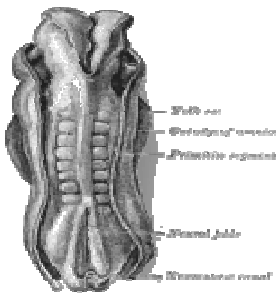
▪ «... ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ...» حج- قسمتی از آیه ۵

سپس از تکه گوشت شکل یافته و غیر شکل یافته (شما را آفریدیم).
(مُخَلَّقَةٍ: کامل شده- غَيْرِ مُخَلَّقَةٍ: کامل نشده)

مضغه در لغت یعنی گوشت جویده شده و یا یک تکه گوشت که شکل و قوام خاصی ندارد.

بعد از مراحل، قبلی توده ای که در رحم لانه
گزینی کرده است، به تدریج به شکل یک
توده کرمی شکل در می آید که به آن پل
جنینی یا Fetal Pole گفته می شود که
شکل خاصی ندارد: ۱

به تدریج لایه های اختصاصی تشکیل می شوند و
ایجاد فرورفتگی هایی در سطح این توده می کنند
که بعدها، سازنده ی اجزاء جنینی خواهند بود.
هنوز هم، در این مرحله، توده حاصله، شکل خاصی

جلد اول: اسرار خلقت و آفرینش آدمی.....

ندارد تا بتوان آن را جنین انسان یا هر جاندار دیگر نامید.

این توده، یعنی همان "مضغه" آغاز مرحله ی رویانی است (هفته سوم تا هشتم جنینی)

شاید بتوان بین عبارت مضغه غیر مخلقه با اشکال بالا ارتباطی برقرار کرد و گفت که در واقع خود مضغه هم

مراحلی دارد که در ابتدا "غیر مخلقه" است یعنی شکل و صورت خاصی ندارد و

سپس با ادامه تغییرات شروع به شکل گیری بیشتر می کند ولی هنوز هم نمی توان صورت خاصی از آدمی در آن پیدا کرد اما تصویر مبهمی از اعضای اولیه را، بدون اینکه بتوان نوع آنها را تشخیص داد، می توان در آن مشاهده نمود که شاید بتوان آن را به "مضغه مخلقه" تعبیر کرد.

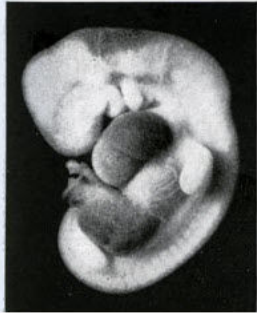
مضغه غیر مخلقه تا هفته چهارم و مضغه مخلقه از هفته پنجم تا پیش از ورود به مرحله ارگانوژنز می باشد.

در شروع هفته پنجم جوانه های پاروئی شکل اندام های جلویی و عقبی، ظاهر می شوند.

به طور کلی تمام اعضاء اصلی و دستگاه های بدن، به طور ابتدایی و جوانه مانند، طی هفته ۳ تا ۸ رشد جنینی یعنی همان دوران رویانی تشکیل می شوند و

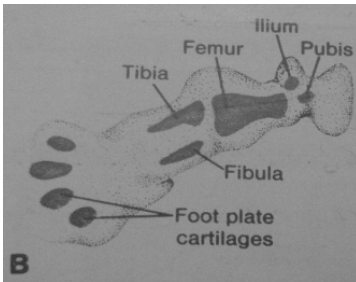
این روند تا پایان ماه سوم ادامه دارد که به آن دوره اعضاء سازی یا ارگانوژنز می گویند و شامل مضغه هم می شود که با تغییر زیبایی در مخلقه، به

ارگانوژنز و تمایز آغازین اعضاء، ضمن اینکه تصویر محکمی از آدمی هنوز شکل نگرفته، اشاره شده است. البته تا پایان ماه سوم، جنین به عنوان آدمی، کاملاً قابل شناسایی است (این همان مرحله تصویر است)^۱

د- مرحله ی "عظام" : شکل گیری استخوان ها

▪ «... فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا...» مومنون- قسمتی از آیه ۱۴

و از مضغه، استخوان ها (را آفریدیم)

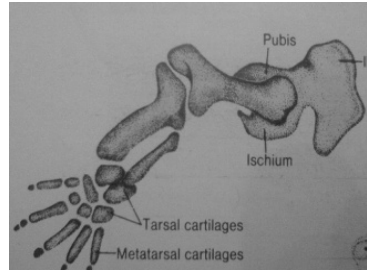
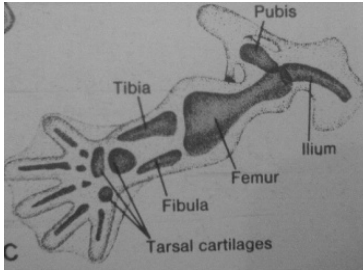

سلول های استخوان ساز^۲ از هفته چهارم جنینی تشکیل می شوند. اولین قالب غضروفی که پیش ساز استخوان های اندام هاست در هفته ۶ ظاهر می شود و مراکز استخوان سازی نیز طی هفته دوازدهم ایجاد می شوند.

۱- در واقع مرحله تصویر، جزئی از روند ارگانوژنز است.

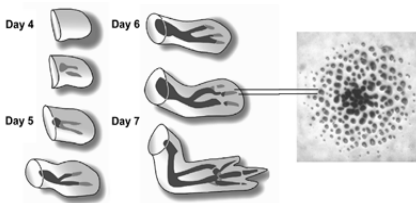
۲- استئوبلاست یا Bone Forming

(که قسمتی از این مراحل در همان مضغه رخ می دهد).

ه - مرحله ی " لحم " : ماهیچه ها

« ... فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ... » مومنون - قسمتی از آیه ۱۴

پس استخوان ها را با گوشت پوشانیدیم.

این مرحله را شاید بتوان همان مرحله ایجاد ماهیچه ها دانست.

اولین علامت ماهیچه بندی، در هفته هفتم به صورت تراکم فرانشیمی در نزدیکی قاعده جوانه ها ظاهر می شود. و رشد و تکامل آنها تا پایان دوران جنینی به موازات رشد دستگاه عصبی - حرکتی ادامه می یابد.

البته سلول های مولد عضله، در انتهای هفته پنجم، مهاجرت می کنند و در بخش پشتی و شکمی پل جنینی ساختمان بندی اولیه ماهیچه ای را تشکیل

می دهند. خطوط عرضی که مشخص کننده ی ماهیچه های مخطط هستند در انتهای ماه سوم ظاهر می شوند.

در واقع شروع تشکیل ماهیچه ها، در همان مضعه است ولی تا پایان بارداری تکامل ماهیچه ها و بعد پوشیده شدن آنها از کمی چربی که زیر پوست قرار دارد، ادامه می یابد.

و- مرحله تصویر: « يُصَوِّرُكُمْ »

مرحله ی تصویر در واقع در راستای سایر مراحل رخ می دهد و حدوداً می توان گفت جزء مرحله ی مضعه مخلقه است و زمانی است که جنین بعنوان جنین انسان قابل شناسایی است. این مرحله، یعنی کامل شدن تصویر، تا پایان

دوران بارداری ادامه دارد و چنین است که نوزاد متولد شده، حالتی منحصر به فرد دارد و خداوند قادر و متعال هر جنینی را به طریقه ی خاص او

به شکل نوزاد کامل، مصور می کند به طوریکه با بقیه متفاوت باشد.

▪ « هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ... » آل عمران- آیه ۶

او کسی است که شما را، آنگونه که می خواهید، در رحم ها، شکل و صورت می دهد.

ز- مرحله آفرینش روح یا دمیدن جان در انسان:

▪ این مرحله در آیه ۱۴ سوره ی مومنون با تعبیر «خَلَقًا آخِرًا» بیان شده است. در حدیثی از امام جعفر صادق(ع)

می خوانیم:

▪ « إِذَا بَلَغَ الْوَالِدُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَقَدْ صَارَ فِيهِ الْحَيَوَةُ »

در ۴ ماهگی، آثار حیات در فرزند ظاهر می شود »

البته شروع اولیه حرکات در هفته ۱۲ رخ می دهد ولی در ۴ ماهگی، هماهنگی اعضاء حرکتی کامل شده و حرکات تعریف شده و جهت دار انجام می شوند که این حرکات هستند که توسط مادر حس می شوند و به آثار حیات در فرزند تعبیر شده اند.

ضمن اینکه با آغاز ماه چهارم، ارگانوژنز(اعضا سازی) تمام شده و از این به بعد فقط رشد و تکامل اعضاء ادامه می یابد و شاید به همین دلیل، به عنوان «خَلَقًا آخِرًا» یعنی آفرینشی متفاوت با مراحل قبلی، به آن اشاره شده است.

پس به طور خلاصه می توان گفت: دوره رویانی از هفته ۳ تا ۸ و جنینی از هفته نهم تا پایان بارداری است. رشد طولی جنین در ماه های سوم و چهارم و پنجم حداکثر است (حدوداً ۵ سانتی متر در هر ماه) و افزایش وزن به ویژه در دو ماه آخر رخ می دهد.

۵- مرحله تولد:

▪ «ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً...» غافر - آیه ۶۷

آنگاه از علقه (شما را آفرید) و بعد شما را به صورت کودکی (از شکم مادر) بیرون می آورد.

▪ «وَيُفِئُ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً» حج - آیه ۵

و آنچه را اراده کنیم در رحم ها قرار می دهیم، تا مدتی معین و آن گاه شما را به صورت کودک بیرون می آوریم.

▪ «وَاللَّهُ آخِرَ جُزْءٍ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا» نحل - آیه ۸۰

در آیه ی ۵ سوره حج، ضمن اشاره به تولد، مدت زمان بارداری هم مد نظر قرار گرفته است که باید مشخص و معین باشد تا جنین تکامل کافی پیدا کرده و برای حیات خارج از رحم، کاملاً آماده باشد.

درباره ی مدت زمان بارداری، اشارات دیگری هم وجود دارد؛ در سوره ی لقمان، آیه ۱۵، مدت زمان حمل و شیردهی، مجموعاً ۳۰ ماه ذکر شده که با کسر ۲۴ ماه یعنی ۲ سال کامل شیردهی، حداقل ۶ ماه برای دوران حمل می ماند و این کمترین مدتی است از بارداری که پس از اتمام آن، نوزاد متولد شده، احتمالاً قادر به ادامه زندگی می باشد.

جنینی که کمتر از ۶ ماه در رحم مادر باشد، زنده نخواهد ماند و سقط می شود. در صورتی که اگر جنین بعد از اتمام ۶ ماه متولد شود نوزاد پره ترم یا پیش از موعد است و ممکن است با مراقبت های ویژه، زنده بماند.^۱

۶- مرحله بلوغ:

▪ «..... ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ .....» حج- آیه ۵

سپس به صورت کودکی شما را بیرون آوردیم سپس (رشد می کنید) تا به بلوغ کامل خود برسید....

۱- آیه فوق در جلد سوم «تغذیه» در مبحث شیر مادر مفصلاً مورد بررسی و توضیح قرار خواهد گرفت.

کودک از بدو تولد، رشد می کند و تمام سیستم های بدن او، به تدریج متکامل می شوند. دستگاه حرکتی رفته رفته رشد می کند، کودک قادر به نشستن، سپس ایستادن و راه رفتن و کم کم دویدن و حتی حرکات تعادلی ظریف و پیچیده می شود.

در ابتدا کلمات و حروف بی معنا را در ۵-۶ ماهگی بیان می کند و سپس

به تدریج کلمات با معنی و جملات ساده و کم کم جملات پیچیده را بیان می کند. دستگاه عصبی و ذهن و هوش او و همچنین روان او قدم به قدم تکامل پیدا می کنند و حداکثر سرعت رشد

تمام سیستم های بدنی و ذهنی در سنی رخ می دهد که سن بلوغ می باشد و این بلوغ جسمی، فکری و روحی می باشد. استاد مکارم شیرازی «بلوغ اشد» را به معنی رسیدن به حد رشد و بلوغ و کمال جسم و عقل دانسته اند. و آغاز دوران پر بار جوانی است.

۷- مرحله کهنسالی یا پیری:

▪ «... ثُمَّ لَتَبْلُغُوا رُشْدَكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا شِوْحًا ...» غافر- آیه ۶۷

سپس به کمال بلوغ برسید سپس سالمندانی شوید...

▪ «... وَمَنْ نَعَّمَهُ تَكْتُمُ فِي الْخَلْقِ ...» یس- آیه ۶۷

و هر که را عمر دراز دهیم در خلقتش می کاهیم.

▪ «... ثُمَّ لَتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمْرِ لِكَيْلَا

يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا...» حج- آیه ۵

تا به بلوغ برسید و از شما کسی است که وفات می یابد و کسی است که عبور داده می شود به پست ترین مراحل زندگی تا جائیکه بعد از آگاهی، هیچ نمی داند.

در دوران کهولت، تمام قوای بدن، چه قوای جسمی و چه قوای ذهنی ضعیف می شوند و از زیبایی های ظاهری در صورت و قامت کاسته می شود و بدن با تمام سلول ها، سیر قهقرایی به سوی مرگ را می پیماید.

در آیات قرآنی، مراحل پیری، به تعبیر گوناگونی آمده است، ابتدا "شیوخ" ذکر شده که در آغاز دوران سالمندی، با عبور از جوانی، تجارب کامل شده و عقل پختگی یافته و فرد دسترنج تلاش جوانی را بدست می آورد و برای خود احترام و عزت پیدا می کند و مورد عنایت و توجه همگان و طرف مشورت و اعتماد افراد قرار می گیرد.

اما با گذر بیشتر از سال های پیری، روند قهقریایی شروع می شود. کاهش قوای بینایی و شنوایی و کاهش قدرت حرکات فیزیکی جزو اولین کاستی ها هستند. اما اگر کهولت به طول انجامد آن گاه، کاهش قوای ذهنی شامل حافظه و به تدریج حتی قدرت قضاوت و تشخیص خوب و بد رخ می دهد چنانکه در آیه ۵ سوره حج، اشاره می شود که پس از عمری آگاهی، فرد به جایی می رسد که دیگر هیچ نمی داند و امروزه می بینیم سندرم های مختلف فراموشی مانند آلزایمر، سبب کاهش توانایی های سالمندان در زندگی خصوصی و اجتماعی می شود و به همین دلیل به «أَرَدَلِ الْعُمُرُ»

تعبیر شده است.

۸- مرحله مرگ:

▪ «كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ» آل عمران - آیه ۱۸۲

هر شخصی، مرگ را می چشد.

و مرحله مرگ، پایان زندگی دنیایی آدمی است.

گرچه علم امروزه تمام این مراحل را کشف و رمزگشایی کرده است اما این مطالب از ذهن مردم در عصر نزول قرآن یعنی ۱۵ قرن پیش دور بوده است و حتی تا قرن بیستم بشر دید روشنی از این موضوعات نداشت و سال ها تلاش

پیگیر به کشف تنها گوشه ای از عظمت و حکمت نهفته در قرآن مجید، موفق شده است.

مسئله جنس جنین و تعیین جنسیت:

در بحثی که پیرامون خلقت و مراحل تکامل انسان گذشت، به مراحل جنینی به طور مختصر اشاره ای داشتیم. جالب است بدانیم که موضوع تعیین جنسیت جنین هم که تا سال های نه چندان دور، مبهم بوده، در قرآن طرح شده و بعد از سال ها آنچه که در آیات قرآن بیان شده بود از نظر علمی کشف و اثبات شده است که در اینجا به شرح کوتاهی می پردازیم.

در سوره ی بقره، آیه ۲۲۳ می خوانیم:

▪ « نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَاتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَ

اعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ »

زنان شما، محل بذر افشانی شما هستند پس هر زمانی که بخواهید می توانید با آنها در آمیزید (و سعی نمائید از این فرصت برای تولد و پرورش فرزندان صالح بهره گرفته) اثر نیکی برای خود از پیش بفرستید و از خدا بترسید و بدانید او را ملاقات کننده اید و به مومنان بشارت ده.

و نیز در سوره ی نجم آیات ۴۵ و ۴۶ می خوانیم:

▪ « وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ »

و او خلق را برای انس گرفتن با هم به صورت جفت، نر و ماده، آفرید، از نطفه ای که از مردان به رحم زنان می ریزد.

از مقایسه آیات فوق نتیجه می شود که همان گونه که نوع بذر در کیفیت و نوع محصول اثر مستقیم دارد و نیز با همین استدلال تعیین جنسیت جنین و فرزند به عهده نطفه ی مرد است.

و اما توضیح علمی:

لقاح در اثر اجتماع تخمک زن با فرم کروموزومی با نطفه مرد با فرم کروموزومی یا اتفاق می افتد یعنی از نطفه مرد نیمی کروموزوم جنسی و نیمی دارند و جنس جنین یا تخم حاصله بستگی به نحوه ی ترکیب این سلول ها با هم دارد:

پس در واقع نوع اسپرم شرکت کننده در تشکیل تخم است که مشخص می کند تخم حاصله جنین پسر خواهد شد یا دختر و به همین سبب زن به منزله کشتزاری برای همسرش به حساب آمده که بذری که مرد در آن بکارد را پرورش داده و به ثمر می رساند و کشتزار هر چقدر غنی و مرغوب باشد، بذر نا سالم را نمی تواند خوب عمل آورد.

فهرست منابع و مآخذ

- ۱- قرآن کریم
- ۲- فرهنگ موضوعی تفاسیر: جمعی از محققان مرکز فرهنگ و معارف قرآن:
در ۳ جلد.
- ۳- قرآن و علم پزشکی: حسن رضائی
- ۴- امام علی(ع) و بهداشت و درمان: محمد دشتی
- ۵- دانشنامه احادیث پزشکی: مؤلف: مهدی ری شهری - ترجمه: دکتر حسین
صابری
- ۶- استعانت از قرآن کریم در شفای جسمانی: علیرضا نیکبخت
- ۷- قرآن و طب نوین: دکتر محمود نوری شادکام
- ۸- **Internal medicine**
- ۹- **General physiology**
- ۱۰- پژوهش در اعجاز علمی قرآن - جلد دوم - دکتر محمد علی رضائی
اصفهانی
- ۱۱- نهج الفصاحه

۱۲- اصول کافی: مرحوم ثقه الاسلام کلینی (ره) - ترجمه و شرح فارسی: آیت

الله شیخ محمد باقر کمره‌ای : در ۴ جلد

۱۴- خصال - جلد اول - شیخ صدوق: تألیف / ترجمه و توضیح: یعقوب جعفری

۱۵- نرم افزار چند رسانه‌ای جامع التفاسیر نور - نسخه ۲/۱۱ ... / مرکز تحقیقات

و کامپیوتری علوم اسلامی

